

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר'
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

האשה
החשובה הודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

י"ו ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 810

מסכת יבמות נ"ז - ס"ג ♦ עדויות ז', ז' - ח', ב'

בס"ד, ח' כסלו תשע"ה

השבוע בגליון

- ♦ זכר לצרות קהילות אשכנז
- ♦ "חשקה נפשי בתורה" - על מה מבוסס ההיתר?
- ♦ סכנת נפשות אם יפרוש מן התורה
- ♦ דרגת ידיעת התורה

- ♦ התקנה והחרם על איסור קניית רבנות בממון
- ♦ התכנסות גדולי ישראל
- ♦ בני בנות - הרי הם כבנים?
- ♦ השתלשלות מנהגי ימי הספירה

דבר העורך

סיפורי הדף היומי

פועל קוריאני מסור ודייקן, סיים להבריג את המכסה המבריק של גלגל המכונית במפעל הרכב יונדאי שבקוריאה, טפח על מכסה המנוע שלה ושילח אותה לאוניית המשא בדרכה לארץ ישראל. הוא לא ידע, כי בזה הרגע הוא סיים את בנייתו של... בית מדרש על קפיצים!

נשמע הזוי? לא במאורות הדף היומי.

הרב ח. י. שליט"א והרב ב. פ. שליט"א, מרבני בית מדרשנו, מקדישים מזמנם לפעילות תורנית בעיר הרצליה. **"בשבוע** שעבר", הם מספרים וחיוך על פניהם, "הופענו בשעה היעודה לבית המדרש שבו היינו אמורים למסור שיעור, כל אחד לקבוצה אחרת, ונוכחנו, כי חברי השיעור של הרב פ. עומדים מחוץ למבנה וגמרותיהם בידיהם. התברר, כי חלק המבנה שבו נמסר השיעור נעול על מסגר ובריח, ובהעדר מפתח, תהו הנוכחים כדת מה לעשות באותו יום.

"עמדת איתם ביחד", הוא מספר, "ואז נשמע קולו של אחד מחברי השיעור: כבוד הרב, מה הבעיה, נלמד במכונית שלי. על השיעור אנחנו לא מוותרים. וכך, חלק מחברי השיעור נכנסו לתוך המכונית, החלק האחר התיישב על כסאות פלסטיק סביבה, בעל המכונית הדליק את האורות הפנימיים של הרכב, ואש התורה הוצתה בלהט.

עוברים ושבים התקרבו בחשש ושאלו: "יש חדשות מיוחדות? קרה משהוא? האז מה אתם עושים, לומדים?" הרימו גבה או שניים והמשיכו בדרכם, כשבלבם הרחוק קטן, ללא ספק, על כך שהתורה הקדושה כה אהובה על לומדי השיעור.

היה זה השיעור המרתק ביותר שמסרתי בימי חיי.

★ ★ ★

הרב י. ש. שליט"א, מרבני בית מדרשנו, מבקש לספר על תופעה אנושית מרתקת ביותר, לה היה עד בשיעור הדף היומי הנמסר על ידו.

אני מוסר שיעור בדף היומי כבר כמה שנים, באחד מבתי הכנסת המפוארים באיזור גוש דן.

גבאי בית הכנסת הוא אדם בעל דעה עצמאית, שאינו חושש להביעה בכל מקום שנראה לו כי יש צורך בכך. באתי איתו במגע מידי יום, מאחר שהוא

◀

דף סא/א/תרקבא דדינרי וכו'

התקנה והחרם על איסור קניית רבנות בממון

דומה כי אין תשובות הלכתיות רבות שהוזכרו בהן שמוותיהם של כשלוש מאות רבנים בפרוטרוט. כזו היא תשובתו של בעל אבני נזר זצ"ל (שו"ת, יו"ד סימן תס"ה).

התכנסות גדולי ישראל: תחילתו של מעשה ביריד גראמניץ שבלובלין. בשנת שמ"ז, לפני ארבע מאות ועשרים שנה, התאספו בו גדולי ישראל ותקנו: "שלא ישתדל שום רב להשיג משרת הרבנות על ידי הלוואה, או על ידי מתנה, הן על ידי עצמו הן על ידי אחרים". באותה תקופה היו שניסו לרכוש בדמים כתר רבנות, ובכך דחקו לצדדים את ההגונים, תלמידי החכמים ששקדו על תלמודם והיו ראויים לכתר תורה, ותחת רבנים ראויים היו מקומות שבחרו לראשם עטרה שלא הוד ולא הדר לה. לא זו בלבד, אלא שבכך עברו על הלכה מפורשת (שולחן ערוך חו"מ סימן ח): "וכל דיין המתמנה בשביל כסף או זהב, אסור לעמוד לפניו. ולא עוד אלא שמצוה להקל בו ולזלזל בו".

לפיכך, באותה תקנה הרבנים נידו והחרימו את מי שיעבור על האיסור, וכל גדולי הדור חתמו על התקנה, בהם רבי מרדכי יפה, בעל הלבוש; רבי שלמה לוריא, המהרש"ל; רבי יהושע פלק כהן, הסמ"ע; רבי מאיר מלובלין, המהר"ם; רבי שמואל אליעזר אידלש, המהרש"א; רבי ישעיה הורביץ, השל"ה, ועוד.

כשלוש מאות שנים לאחר מכן, בשנת תרס"ה, נשתכחו הדברים מלב, אף על פי שבתקנה המקורית נקבע כי תקפה "לדורי דורים, עד עמוד הכהן לאורים ותומים", וגדולי ישראל נזקקו לשוב ולחזק את הגדרות. בראשי החותמים היו האבני נזר, האדמו"ר מגור בעל האמרי אמת, והאדמו"ר מאלכסנדר בעל ישמח ישראל, ואחריהם חתמו מאות רבנים מרחבי פולין. במכתב העוסק בנושא, אשר פורסם לאחר מכן בשו"ת אבני נזר, מונה בעל האבני נזר את שמות הרבנים החותמים, אחד לאחד, ככל הנראה מפני חשיבות העניין.

במכתבו מתייחס האבני נזר לשאלה כאובה, אם מחמת התקנה יש לפטר, להחרים ולנדות רבנים כשרים שמונו למשרתם בשל תשלום ממון או טובת הנאה אחרת. הוא כותב, כי מאחר שנשכחה התקנה יש להותירם על כנם, אך מכאן ואילך יש לאכוף אותה בכל תוקף.

בנוסח התקנה הראשונה נכתב: "המעט הוא שהכהנים בבית שני חטאו החטא הגדול הזה ויאשמו". כוונתם למבואר במסכת יומא (ח/ב), כי כהנים שלשלו ממון רב לידי המלכות כדי להתמנות לכהנים גדולים [הם לא החזיקו זמן רב במשרתם. במהלך ארבע מאות ועשרים שנותיו של בית שני, התמנו שלש מאות כהנים בזה אחר זה]. מעשה דומה נזכר גם בסוגייתנו המספרת, כי מרתא בת בייתוס נתנה "תקרבי דדנרי" לינאי המלך, כדי שימנה את יהושע בן גמלא לכהן גדול, והגמרא אומרת כי "קטיר קא חזינא הכא" - קשר של רשעים יש כאן.

מסוגייתנו הסיק הב"ח (שם) הלכה למעשה, כי גם במקרה שמשלם הממון הוא הראוי ביותר להתמנות, אסור הדבר, שהרי יהושע בן גמלא חכם גדול וראוי לעבודה היה, פעל לטובת הכלל ותיקן תקנות חשובות ומועילות לחינוך תינוקות של בית רבן, עד שאמרו עליו חכמינו: "אלמלא

צעילוי נשמת

הר"ר **משה אליה פרת** ז"ל
ב"ר שמואל דוד ז"ל נלב"ע י"ב בכסלו

ורעייתו **שרה מרים** ע"ה
ב"ר נח ז"ל נלב"ע י"ז בתמוז

תנצב"ה

הונצחו ע"י בתם וחתנם
דוד ודבי רבינוביץ שיחיו - פ"ת

צעילוי נשמת

הר"ר **שמואל צבי הרמן** זצ"ל
ב"ר משה זצ"ל מח"ס א"י ובעיותיה באורים

של חז"ל נלב"ע י"ב בכסלו תשנ"א

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידיו
הר"ר **יוסף ונעמי וינר** שיחיו - פ"ת

צעילוי נשמת

הר"ר **משה לויט** ז"ל
ב"ר קלמן הלוי ז"ל נלב"ע ז' בכסלו תשכ"ד

ומרת **אסיה לויט** ע"ה
ב"ר אפרים ז"ל נלב"ע ט"ו בניסן תשס"ב

תנצב"ה

הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

הוא, נשתכחה תורה מישראל" (ראה בבא בתרא כא/א), ואף על פי כן הגמרא מגדירה את מינויו "קשר של רשעים", מפני שבא על ידי ממון.

אולם, רש"י בסוגייתנו מבאר, כי תהליך מינויו הוגדר בגמרא קשר של רשעים, מפני שלא היה ראוי לכך, כפי שמבארים בעלי התוספות (ב"ב שם) "לפי שהיו אחרים חשובים ממנו" [מלבד זאת ראוי לציין, כי התוספות שינים בסוגייתנו מבהירים, כי שני יהושע בן גמלא הם, האחד גדול בתורה והאחר זה שהתמנה לכהן גדול].

דף סב/ב בני בנים הרי הן כבנים

בני בנות - הרי הם כבנים?

בשבוע זה נלמדת סוגייה נרחבת על אודות "בני בנים הרי הם כבנים", במהלכה פורשת הגמרא ראיות שונות לכלל זה.

גמרתנו עוסקת במצוות פריה ורביה, ומבהירה, כי מפני ש"בני בנים הרי הם כבנים", גם אדם שמתו בניו מקיים מצוות פריה ורביה בנכדיו הנחשבים כבניו, ואינו חייב לשאת אשה כדי להוליד ילדים. כמו כן, חייב הסב ללמד תורה את נכדיו, כשם שהוא חייב ללמד תורה את בניו, כנפסק להלכה ("שולחן ערוך" י"ד סימן רמ"ה סעיף ג): "כשם שמצוה ללמד את בנו, כך מצוה ללמד את בן בנו, שנאמר: והודעתם לבניך ולבני בניך". גמרתנו מבהירה, כי גם בני בנות הרי הם כבנים, ברם, התלמוד הירושלמי חלוק על כך, כלהלן.

את שאלת גמרתנו: מה המקור לכך שבני בנים הרי הם כבנים? מפרש רש"י כי השאלה מכוונת כלפי בני הבת, שכן, ברור מאליה שבני הבן הרי הם כבנים! אכן, תשובתיה של הגמרא לשאלה זו הולמות את פירושו; הגמרא מביאה ראיה מלבן הארמי ועוד, שקראו "בנים" לבני בנותיהם. את הראיה מלבן הארמי דוחה הגמרא, אך היא נותרת בדעתה כי גם הם מוגדרים "בני בנים". לדעת התלמוד בבלי, איפוא, בני הבת - כבנים.

בפירושו של רבינו בחיי לתורה (בראשית לא/מג) כותב על דברי לבן "והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא": "כיזב לבן באמרם והבנים בני [בני בנותיו], שהרי כשאמרו בני בנים הרי הם כבנים, לא אמרו כן [על] בני בנות". רבינו בחיי נוקט כשיטת התלמוד ירושלמי (יבמות פרק ו' הלכה ו') בו מפורש לגבי מצוות פריה ורביה, כי אדם שבנו נפטר, אינו מקיים מצוות פריה ורביה בנכדיו מבתו, ועדיין מוטל עליו לקיים את המצווה.

כדברים הללו נאמר במדרש רבה (ויגש, צ"ד אות ו'), על הפסוק "ויבאו מצרימה, יעקב וכל זרעו אתו": אמר רבי יהודה בר אילעי, בנות בנים הרי הם כבנים, ובני בנות אינם כבנים!

"וינישק לבן לבניו ולבנותיו": שאלה יפה מציב מהר"ל דיסקין - מדוע אין מוכיחים שבני בנות כבנים מהנאמר לגבי לבן, "וינישק לבניו ולבנותיו"? הרי שהפסוק מכנה "בניו" את בני בנותיו! על אחר מבהיר מהר"ל דיסקין כי השאלה אינה במקומה, שכן, לפני כן נאמר "ויזבח יעקב זבח בהר..." המקרא מתייחס, איפוא, ליעקב אבינו והוא ממשיך לתאר, כי לבן נשק לבניו ולבנותיו של יעקב אבינו...

ראוי לציין, כי להלכה נפסק לגבי מצוות פריה ורביה, כמבואר בסוגייתנו, כי גם בני הבת נחשבים כבניו, ואילו לגבי מצוות לימוד תורה לבן בתו, מביא הש"ך שנסתפק הכסף משנה בדבר, אם כשעומדים לפניו בן בתו ובן חבירו ללמוד תורה, עליו להקדים את בן בתו, כשם שעליו להקדים את בן בנו לבן חבירו. לגבי מצוות כיבוד אב ואם, הרמ"א (סימן ר"מ סעיף כ"ד) פסק כי חייב אדם בכבוד אביו והגר"א (ס"ק ל"ד) מוסיף על כך, כי בכבוד אביו אמו אינו חייב.

דף סב/ב כולם מתו מפסח ועד עצרת

השתלשלות מנהגי ימי הספירה

"רבי עקיבא אומר... היו לו תלמידים בילדותו - יהיו לו תלמידים בזקנותו... אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום... והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת".

העובדה שמציינת הגמרא בסוף, כי כל תלמידי רבי עקיבא נפטרו בין פסח לשבועות, היא האיזכור היחיד בדברי חז"ל על דבר מה מיוחד שאירע בימי ספירת העומר. כל המנהגים הנהוגים בימי ספירת העומר, הונהגו במהלך הדורות, עד שהתגבשו לצביונם הנוכחי, כפי שהוא בימינו, אך במשנה, בגמרא וביתר ספרי חז"ל לא נזכר כל מנהג.

מיד עם פטירתם החל המנהג: מדברי רב האי גאון (תשובות הגאונים, שערי תשובה, סימן רע"ח) אנו למדים כי מנהג ההימנעות מנישואין בימי הספירה הוא עתיק יומין, מיד לאחר מותם של תלמידי רבי עקיבא החלו לנהוג כך. בתשובתו לשואל "למה אין מקדשים ואין כונסים בן פסח לעצרת, אם מחמת איסור...?", השיב: "הו יודעים, שלא משום איסור הוא, אלא משום מנהג אבלות... שנים עשר אלפים זוגים תלמידים... מתו בין פסח לעצרת... ומאותה שעה ואילך נהגו ראשונים בימים אלו שלא לכנוס בהן". הוא מוסיף ומבהיר, כי אין לקנוס או להעניש את הנושא אשה בימים אלה, "אבל אם בא לשאול לכתחילה, אין מורים לו לכנוס". היו שהטעימו מנהג זה באופן אחר.

זכר לצרות קהילות אשכנז: בספר האסופות לתלמיד הרוקח כתב, כי לדעתו מנהג האבלות הוא גם מפני הצרות הרבות שאירעו בקהילות אשכנז בתקופה זו שבין פסח לעצרת. כוונתו למסעי הצלב, מאורעות שנת ד'תתנ"ו, במהלכם הושמדו קהילות רבות מישראל (ראה ספר בין פסח לשבועות עמוד ר"ז ועמוד רכ"ב).

ימי דין וסכנה: מכתבי ראשונים אחדים משתמע, כי מנהג ההימנעות מנישואין בימי ספירת העומר הוא מפני שימים אלה ימי דין וסכנה, ומותם של תלמידי רבי עקיבא מהווה הוכחה לכך

משתתף בשיעור הדף היומי באופן קבוע, ומשך, התרגלתי לאופיו ולמהלכו.

לקראת סיום מסכת לפני כמה שנים, ביקשתי את רשותו להזמין לסעודת הסיום מרצה מיוחד, בעל פה מפיק מרגליות והוא נתן את הסכמתו.

מה אומר ומה אדבר. הרב האורח החל לדבר בשטף, הדברים קלחו מפיו ובהתרגשותו החל למסור בפניהם שיחה מוסרית, שכמוה ניתן לשמוע בהיכלי הישיבות לפני התקיעות. בחשש רב הפניתי את עיני לעבר הגבאי המכובד, וראיתו יושב מתוח כשזרועותיו שלובות ואגרופיו קמוצים בעצמה בלומה. חששתי לבריאותו. עיניו בלטו בכעס והוא גחן בדריכות לעבר הנואם.

ארבעה פרקי תהילים נשאתי בלחש, עד שהמרצה סיים את דבריו הנלהבים. ברוך ה' לא קרה מאומה. **אני** לא נשאתי את פני לשוחח עם הגבאי על מה שאירע, עם סיום הערב נחפזתי לביתי, ומעולם לא דיברנו על הנושא.

חלפו עברו להן מספר שנים, וכפי שכל מגידי השיעורים יודעים, חווים ומרגישים, גם חברי השיעור "שלי", השתנו עם הזמן. אני מתכוון לכך, שמאמר הכמינוי זכרונו לברכה, כי התורה הקדושה הרי היא סם חיים לאדם, לא דילג מעל לראשם. אנשים זועמים מרתככים, בני אדם קצרי רוח נרגעים קמעא, בעלי חוש ביקורת לומדים לראות גם את הטוב שבזולת, ובכלל, אט אט אנשים הפוכים לבני אדם שנעים מאד לשהות בחברתם. התורה מכילה את כל הטוב שבעולם, ומי שטועם ממנה מתמלא בצוף מתוק שאין כמוהו.

לקראת הסיום האחרון הגבאי פנה אלי וביקש ממני להזמין את... המרצה הוא. חשבתי שהוא הספיק לשכוח מה אירע אז. אני לא שכחתי. באותו מעמד הבטחתי לעצמי, שלעולם לא אכניס את עצמי לאירועים מביכים כל כך. לפיכך, הזכרתי לו בעדינות "אתה מתכוון לרב ההוא שדיבר כאן בהתלהבות על..." הוא לא הניח לי להשלים את המשפט. "כן, בוודאי, הוא מדבר נהדר".

הוא בא. מסר הרצאה מרתקת גם הפעם, שתוכנה זהה, פחות או יותר לדרשה שנשא בפעם הקודמת. הפעם הזו הגבאי המכובד ישב נינוח על כסאו, וככל שהרב המרצה הגביה את קולו והתרגש, נענע הגבאי בראשו בקצב גובר והולך, כמסכים עם כל מילה שנאמרת.

נחוח של הדף היומי.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף נז/ב יש חופה

חופה - סליחה

חתן, אמרו חז"ל, מוחלים לו כל עוונותיו. רמז לדבר - "כי אסלה לעונם ולחטאתם לא אזכור עוד" (ירמיהו לא/לג) 'אסלה' בגימטריה "חופה"... (סימן טוב).

דף נט/א והוא אשה בבתוליה יקח

בן י"ח לחפה

כתבו הראשונים: 'הוא' בגימטריה 18. רמז למה שאמרו חז"ל בן שמונה עשרה לחופה?! ורמז נוסף: "הוא" (18) כחתן יוצא מחופתו..."

דף סא/א אתם קרוין אדם ואין העובדי כוכבים קרוין אדם

עניין של פה בלבד

מאמר זה, שהיווה עילה בידי שונאי ישראל להתגולל על היהודים בעלילות שונות ומשונות, זכה לפירושים רבים, בנסיון להרגיע את אותם שונאים ומצרים.

המהר"ץ חיות מפרש שהכוונה פשוטה ביותר: כאשר נאמר בתורה 'אדם' סתם, הכוונה ליהודי בלבד. לפעמים אומרים כי על אדם להניח תפלין,

ע"י בספר האסופות שם שכתב שהימים אלה "עלולים", וכן כתב בשבלי הלקט סימן רל"ה, ועיין בשער הכוונות, דרושים לספיה"ע פרק ו', הובאו בספר בין פסח לשבועות עמוד רכ"א).

הן בדברי רב האי גאון והן בקדמונים אחרים, אין בנמצא מנהג אבלות בימי ספירת העומר, זולת מנהג ההימנעות מנישואין.

המנעות מתספורת: במהלך הדורות נוסף על איסור הנישואין גם מנהג איסור תספורת. המנהג לא היה נפוץ בכל המקומות, והראשונים כותבים כי יש מקומות שבהם נהגו כן (ראה שבלי הלקט שם וטור סימן תצ"ג). ברם התפשט המנהג בכל תפוצות ישראל "וכן המנהג פשוט בינינו" (בית יוסף סימן תצ"ג) "ועכשיו נוהגין בכל המקומות שלא להסתפר" (ב"ח שם). אולם מעט קודם לכן העיד הרדב"ן: "וראיתי בכמה קהילות שלא נהגו מנהג זה כלל, ומסתפרים בכל שבוע כמנהגם לכבוד שבת" (שו"ת הרדב"ן א' תתקל"ה). עוד שנים רבות אחר כך לא נפוץ המנהג בתימן (פעולת צדיק ח"ב סימן ע"ו).

לדעה המקובלת, כרב האי גאון, אף טעמו של מנהג זה הוא משום האבלות על מות תלמידי רבי עקיבא (ראה אבודרהם בסדר ימי העומר, ולקט יושר עמוד 97 ועוד), ואילו לדעת המקובלים המנהג שלא להסתפר אינו משום אבלות כלל, "אלא סוד יש בדבר" (החיד"א בספרו מורה באצבע אות רפ"א) [לדעות שנמנעו מנישואין מפני שהם ימי דין וסכנה, יש לפרש כדברי המקובלים]. אכן בספרי האר"י ותלמידיו הובאו עניינים שונים על פי תורת הנסתר המבארים את המנהג שלא להסתפר (ראה בין פסח לשבועות עמודים רכ"א-רכ"ב). טעמים אלה משליכים על פרטי המנהג, באלה ימים נמנעים מתספורת והאם המנהג מתייחס גם לשערות הזקן [ראה שם עמוד רמ"ג בשם שו"ת שומע ומוסיף סימן י"א שהטעמים הנסתרים שייכים לשערות הראש בלבד, ולכך מי שמגלח או חותך שערות זקנו יוכל לנהוג כן גם בימי הספירה].

המנעות מריקודים ומחולות: עם התפשטות מנהגי הספירה נוסף גם המנהג הנזכר לראשונה במגן אברהם שלא לערוך ריקודים ומחולות בימים אלה (ראה מגן אברהם סימן תצ"ג ס"ק א'). ניצני המנהג היו עוד קודם לכן; תלמידיו של התרומת הדשן העיד על רבו, כי החמיר שאף לא לשיר בימים אלה, וגם את הזמר "אלהינו הנביא", המושר במוצאי שבת, נמנע ולא זימר (לקט יושר עמוד 97), אולם להלכה אין מחמירים בכך, ואין נמנעים משירה שאינה מביאה לריקוד ומחול (בין פסח לשבועות עמוד רפ"ה בשם הגרש"ז אויערבאך).

מן המנהג להימנע מריקודים ומחולות למדו הפוסקים האחרונים, כי גם אין לשמוע כלי זמר, שירים ומנגינות, כנהוג כיום בכל מקום (ראה שו"ת מנחת יצחק ח"א סימן קי"א על מקור המנהג).

דף סג/ב ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה

"חשקה נפשי בתורה" - על מה מבוסס ההיתר?

כדי לקיים את מצוות פריה ורביה, בה נצטוונו להעמיד צאצאים כדי לקיים את העולם, חובה על כל אדם להנשא. גמרתנו מפליגה במעלת מצווה זו, עד שהיא אומרת כי מי שאינו עוסק בה נחשב כשופך דמים. בן עזאי, מן התנאים, דיבר גם הוא בגנותו של הממעט במצוות פריה ורביה, אך הוא עצמו נותר זמן רב בבית המדרש ולא נשא אשה. בתחילת דרכו אירס את בתו של רבי עקיבא, אחר שהבטיחה כי יעסוק בתורה, אך מעולם לא נשאה, ויש אומרים כי נשאה וגירשה (ראה סוטה ד/ב, כתובות סג/א ותוספות שם ד"ה ברתיה), עד שתמהו עליו חבריו על שהוא "נאה דורש ואין נאה מקיים", והוא השיב להם, "ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה".

כמיהתו העזה ללימוד תורה נשתמרה לדורות בהלכה זו, כפי שכתבו הפוסקים (שו"ע אבן העזר סי' א' סעיף ד' וכן ברמב"ם הלכות אישות פרק ט"ו הלכה ג'): "מי שחשקה נפשו בתורה כבן עזאי תמיד, ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה, אין בידו עוון".

סכנת נפשות אם יפרוש מן התורה: הערוך השולחן (אהע"ז סימן א' הלכה י"ד) מבהיר, כי היתר זה אינו נחלת הכלל, ואף בתקופת התנאים הקדושים מדרגה זו לא היתה מצוייה בכלל, שלא היו מסוגלים לשאת אשה מרוב כמיהתם לתורה, ובן עזאי היה יחיד ומיוחד. ואכן, הר"ף אינו מביא הלכה זו, מפני שאינה מעשית. הערוך השולחן מסיים לגבי בן עזאי, "ואפשר היתה סכנת נפשות אם היה פורש מן התורה". פוסקים ומפרשים נוספים סבורים כערוך השולחן, שבן עזאי היה אנוס לנהוג כך. רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד הגדיר את הדברים, כי דבקותו בתורה גרמה לו שלא היה מסוגל להסיח דעתו לעניין אחר (קובץ שיעורים חלק ב' סימן י"ט אות ג').

ברם, מדברי חלק מן הראשונים והאחרונים עולה, כי אכן רשאי היה לנהוג כך מעיקר הדין, לפי שחשקה נפשו בתורה, והשאלה המתבקשת היא, כיצד יתכן שמצווה מן התורה, פריה ורביה, תעלם ותתפוגג? הגרמ"ש ברמן זצ"ל (אשר לשלמה חלק ג' סימן י"ד), מבאר זאת באופן נפלא על פי יסודות שהציב בעל שולחן ערוך הרב (הלכות תלמוד תורה, פרק ג' בקונטרס אחרון) ואחרונים נוספים, כלהלן.

הנהגתנו במצוות התורה מבוססת על כללים ברורים ומוצקים, הקובעים איזו מצווה יש לקיים או אין לקיים, בכל תנאי ומצב. אחד הכללים קובע, כי "העוסק במצווה - פטור מן המצווה", וכגון, המהלך בדרך לצורך מצווה, פטור ממצוות סוכה (ראה סוכה כה/א דרשות הגמרא על כף). לאור כלל זה כותב הרמב"ם (הלכות אישות פרק ט"ו הלכה ב-ג): "ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה, והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה, הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצווה פטור מן המצווה וכל שכן בתלמוד תורה". הרמב"ם מוסיף: "מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה, אין בידו עוון".

אם טרח הרמב"ם לבסס את דבריו על הכלל "העוסק במצווה - פטור מן המצווה", הרי הדברים תמוהים ביותר, שכן, במסכת מועד קטן (ט/ב) מבואר, כי יש לבטל מצוות תלמוד תורה כדי לקיים מצוות

למשל. הכוונה כמובן רק ליהודים. כך גם בספרי העמים ובחוקי דתוהיהם: אדם סתם מכוון לבן נח בלבד. אף בתורה כל מקום שנאמר אדם - אתם קרואים אדם בשפת התורה, כי אליכם דברה ולא לגויים, ואין כאן שום דבר רע נגד האומות...

דף סב/א שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור

החמור ומלויו אינם ראויים

לקפיצת הדרך

מעשה באדם קל דעת שנזדמן לו לנסוע עם אחד מגדולי ישראל פתח את פיו ולגלגל: סבור אני שבנסיעתנו תקפוץ לנו הדרך.

השיב לו אותו גדול: כבר אמר אברהם לישמעאל ואליעזר "שבו לכם פה עם החמור" ודרשו חז"ל, "עם הדומה לחמור". מדוע? מפני שראה שארוכה הדרך ואין הוא זוכה לקפיצת הדרך הבין מיד שזהו מפני המלווים שאינם ראויים לכך, קם ואמר - שבו לכם פה עם החמור, ואנוכי ויצחק נלכה לבדנו ואז נזכה לכך... (אמירה יפה).

דף סב/א אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף

בעתה אחישנה

אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף. הן אנוחנו מאמינים בני מאמינים, כי המשיח יכול לבוא בכל יום, והיאך יבוא אם עדיין לא כלו נשמות שבגוף? **ברם**, תשובה לכך מצויה בפסוק בישעיה (ס/כב), על פי פירושו של האר"י הקדוש:

"הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום, אני ה' בעיתה אחשינה". כאשר תצטרך הגאולה להחיש ולבא במהרה, מיד יוולדו ולדות רבים מאד, הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום, ונמצא המשיח ראוי לבוא...

דף סג/א זכה עזורתו לא זכה כנגדו

עזר לכנגדו

יש כאן תיאור תפקידה של האשה. אם זכה בעלה והרי הוא עושה רצון ה' כדבעי, עליה להיות לו לעזר. אם לא זכה והרי הוא אינו עושה את הראוי, עליה להיות כנגדו ולהשיבו למוטב... (זכרון מאיר).

דף סג/ב מצא אשה מצא טוב

עבר והווה

על ההבדל בין הפסוק "מצא אשה מצא טוב" לבין הפסוק "מוצא אני את האשה מר ממות", עומד הגאון מוילנא זצ"ל תוך הצצה לנפש האדם.

"התחברתי והרגשתי את מתיקות התורה"

בדרך, בבית, בעבודה, 24 שעות ביממה מתחברים לשיעור המרתק

להאזנה חיגו:

073-2951342

למסכת הנלמדת הקישו 1

בעלות שיחה רגילה

אחרות שהתחייב בהן, לפי שעל מצוות תלמוד תורה לא נאמר "העוסק במצווה פטור מן המצווה"?

ככל שהתמיהה עולה ומזדקרת, עלינו לברר, מדוע אכן נגרעה מצוות תלמוד תורה, שהעוסק בה אינו פטור מקיום מצוות אחרות, הכי ההולך בדרך לקיים מצוות ביקור חולים ובכך נפטור ממצוות סוכה, חשוב יותר מן המקיים מצוות תלמוד תורה?

ובכן, כדי לענות על שאלה זו עלינו לברר, מצוות תלמוד תורה מהי.

שני מישורים נפרדים יש במצוות תלמוד תורה, ולכל אחד מאפיינים משלו. האחד, להגות בתורה, והשני, להגיע לדרגה של ידיעת התורה.

להגות בתורה: ציוונו הקב"ה, "והגית בו יומם ולילה", הוא אומר, בכל זמן פנוי שיש לאדם, עליו ללמוד תורה. על האדם מוטל ללמוד כפי יכולתו. בעת שאדם נמצא במצב שאינו יכול ללמוד, בעת שנתו, למשל, אין ההתייחסות אליו כאל מי שנאנס ואינו יכול לקיים מצווה, אלא בשעה זו אינו חייב במצווה כלל, כי כל עיקרה הוא שבזמן הפנוי יש ללמוד תורה. מעתה, מובן מאליו, כי משנזדמנה לאדם מצווה מן התורה שחובה עליו לקיימה, הרי שכעת זמנו אינו פנוי וכלל לא נתחייב ללמוד תורה בזמן זה. זהו שאומרת הגמרא במסכת מועד קטן, כי על מצוות תלמוד תורה אין חל הכלל "כל העוסק במצווה פטור מן המצווה", לפי שברגע שחל עליו חיוב מצווה, כבר אינו חייב בלימוד תורה (ראה קהילות יעקב, שבת סימן י').

דרגת ידיעת התורה: עוד ציוונו הקב"ה "ושיננתם" - שיהיו דברי תורה מחודדים בפיה. כלומר, בנוסף ללימוד וההגייה בתורה, קיימת מצווה ללמוד את התורה בעיון ובהעמקה, במטרה שיהיו דברי התורה ברורים ומובנים, לפרטיהם ולדקדוקיהם. זו אינה מצווה הקשורה לזמן מסוים, אלא מצווה על האדם להתעלות לדרגת ידיעת התורה. מעתה, אדם החש כי נישואים יטרידוהו מריכוזו, יפרו את עלייתו בתורה ולא יניחוהו ללמוד בעיון ובעמקות כדרגתו, רשאי ואף צריך לעכב את נישואיו, לאור הכלל "העוסק במצווה פטור מן המצווה" [עיי"ש הכוחותיו ודיוקו בדברי הרמב"ם].

לסיום נציין שתי תשובות על דרך הדרוש, המסמלות את החיבור המופלא שבין התורה הקדושה לבין העמל בה.

בנו של הנודע ביהודה (אהבת ציון דרוש ט' ד"ה "מה יקר") כותב בשם אביו, כי אפשר שבן עזאי קיים מצוות פריה ורביה על ידי שהעמיד תלמידים בתורה, כמאמר חז"ל (סנהדרין צט/ב), "כל המלמד את בן חברו תורה, כאילו עשאו". זהו שהשיב בן עזאי לחביריו "חשקה נפשי בתורה".

חידוש מופלא נמצא בכתביו של הגאון רבי יוסף ענגיל (גליוני הש"ס), כי בדברי התורה עצמם קיים בן עזאי מצוות פריה ורביה, ונחשבים הם כבניו וכתולדותיו, כי מרום מעלתו עסק בהם והתרכז בלימוד התורה בכל ישותו, עד שהפכו למקשה אחת. את הגיונו הוא מבסס על דברי בעלי התוספות (ברכות מז/א) המבארים כי שני תלמידי חכמים יכולים לזמן, אף על פי שאין שלישי המצטרף לזימון, מפני "שההלכה חשובה כשלישי"!

כאשר טוב לו לאדם, הוא חדל להתפעל ממצבו לאחר שהוא מתרגל אליו, אך אדם שרע לו, אינו מפסיק לקונו.

לפיכך נאמר, "מצא אשה מצא טוב" בלשון עבר, שהרי לאחר זמן מסוים, הוא אינו מרגיש בכל יום שמצא טוב. שונה הוא ה"מוצא את האשה מר ממות", שכאשר אדם נתון במצב לא נעים, בכל רגע הוא אינו מתרגל, כל הזמן הוא "מוצא", לא רק בלשון עבר... (דברי אליהו).

דף סג/ב ומוצא אני מר ממות את האשה
מוצא אני - מר ממות

עיתים, אומרת גמרתנו, "מצא אשה מצא טוב", ועיתים "ומוצא אני את האשה מר ממות".

אמרו זקני החסידים:

אם "מצא אשה", אם מטרתו היא טובת האשה, סופו "מצא טוב". אולם אם "מוצא אני", אם הוא מחפש את טובת עצמו בלבד - "מר ממות"... (דולה ומשקה).

לעילוי נשמת

הר"ר **שמעון כהן** ז"ל

ב"ר שמואל חיים ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ח

תנצב"ה

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **נח ליפמן הכהן אורנבוך** ז"ל

ב"ר עמנואל ז"ל נלב"ע כ"ב בטבת תשל"ז

ומרת **גניה אורנבוך** ע"ה

ב"ר דוד חרש ז"ל נלב"ע ח' בכסלו תש"ן

תנצב"ה

הונצחו ע"י ידידיו חתנם ובתם הר"ר **שמואל אורנבוך** וזוג מרת **אסתר** שיחיו - בני ברק

חוויה רוחנית מרגשת

ספרון חודשי ללימוד יומי קצר
בכל יום משנה אחת
הלכה אחת וקטע מהגמרא

לחודש התנסות חינם!

חייג עכשיו:

1-700-500-151

או שלח מייל לדוא"ל veten@meorot.co.il

